

Op 11 april jl. overleed een voormalig medewerkster van de Aleh, dr. Minny Mock-Degen. Zij heeft gedurende enige jaren de rubriek Nieuws uit Nederland voor de Aleh verzorgd, nadat dr. Henriëtte Boas daarmee noodgedwongen was gestopt. Bij uitzondering besteden we aandacht aan de betekenis van Minny Mock op diverse gebieden. De bijdragen zijn van dr. Hilde Pach die met haar samenwerkte op het gebied van vertaalde Israëlische literatuur en van Miriam Dubi, jeugdvriendin en collega, voor ons vooral voormalig voorzitter van de Irgoen Olei Holland. Dat dit allen bij toeval vrouwen zijn, verwijst naar Minny Mock's feministische inslag. Moge haar nagedachtenis tot zegen zijn.

Hoe Minny Mock Nederland warm maakte voor de Israëlische literatuur

door Hilde Pach

Begin jaren tachtig lagen de Nederlandse boekwinkels bepaald niet vol met vertaalde Israëlische literatuur. In 1973 publiceerde uitgeverij Nelissen *Mijn Michael*, de roman waarmee Amos Oz doorbrak, in de vertaling van Maartje van Tijn. Dit voorbeeld vond echter geen navolging. Daar kwam verandering dankzij uitgeverij Amphora Books, opgericht in 1978 door een jong Joods echtpaar uit Amstelveen, Minny en Harry Mock.

Het zal in 1982 geweest zijn dat ik voor het eerst vernam van het bestaan van Amphora Books. Ik was toen een jaar of 25, studeerde Nederlands, Hebreeuws en Jiddisj aan de Universiteit van Amsterdam en dacht na over mijn toekomst. Ik was tot de conclusie gekomen dat die toekomst niet in het onderwijs lag. Iets in de literatuur, journalistiek of uitgeverij trok me meer. Toen las ik in een huis-aan-huisblad een interview met Minny Mock over haar uitgeverij, die begonnen was met het publiceren van moderne Israëlische literatuur in Nederlandse vertaling. Dat klonk mij interessant in de oren. Ik achterhaalde het adres van de uitgeverij en schreef een briefje met de vraag of ze mij misschien konden gebruiken. Al snel kreeg ik antwoord. Ja, ze hadden wel behoefte aan iemand voor redactiewerkzaamheden.

Coupe soleil

Ik mocht langskomen bij de uitgeverij, gevestigd in het accountantskantoor van Harry in Amstelveen. Minny en Harry waren orthodox, had ik begrepen. Ik had me daarom decent aangekleed, maar dat bleek niet nodig. Harry droeg geen kipa. (Die droeg hij overigens wel als hij in Israël was. Na zijn terugkomst zag je dan een lichter gekleurd cirkeltje op zijn kale schedel.) Minny droeg een pruik, maar een modieuze, donkerblond met een coupe soleil. Ze was elegant gekleed, droeg mooie sieraden, echt een dame, maar wel een nuchtere, scherpzinnige dame met gevoel voor humor, die soms fel uit de hoek kon komen.

De kennismaking verliep goed en ik kon meteen aan de slag. Aanvankelijk kreeg ik manuscripten opgestuurd die ik thuis moest redigeren of corrigeren. Later werkte ik ook wel op kantoor, dat na een tijdje meeverhuisde naar het door Harry aangekochte voormalige Beet Hamidrasj in de Amsterdamse Rapenburgerstraat. Het betrof onder meer vertalingen van Israëlische

literatuur, maar ook oorlogsherinneringen van Nederlandse Joden én een roman van Minny zelf, *Tussenstop* (1983). Dat was trouwens al haar tweede publicatie bij Amphora, na de verhalenbundel *Nagelwater* uit 1979, waarvoor ze had geput uit haar eigen jeugdervaringen in het naoorlogse Amsterdam-Oost. Ze was geboren op 4 mei 1945, in Zwitserland, waar haar ouders na een geslaagde vluchtpoging de oorlog hadden overleefd. Beide boeken gaan ook over de keuze voor een orthodox leven en het onbegrip daarover bij de niet-religieuze familie van de hoofdpersonen. Het waren thema's die Minny de rest van haar leven zijn blijven bezighouden. Vele jaren later, in 2006, promoveerde ze in Jeruzalem op een proefschrift over Joodse dochters in Nederland die orthodox werden, en over de reactie daarop van hun moeders. Haar laatste verhalenbundel, *Rijkdom* (2018), grijpt weer terug op het vaak moeizame leven in naoorlogs Joods Amsterdam.

H u u b S t a p e l

Minny groeide op in een socialistisch gezin en werd pas na haar huwelijk orthodox. Ze had culturele antropologie gestudeerd en een tijdje lesgegeven. Als we op kantoor tegenover elkaar zaten, vertelde ze vaak over zichzelf. Ik vond het intrigerend hoe iemand kon besluiten vroom te worden. En hoe verschillend we ook waren, we hadden ook raakvlakken: allebei op jonge leeftijd moeder geworden, allebei vol ambities.

Er kwamen ook vaak meer of minder beroemde vrienden langs. Zoals acteur Huub Stapel, op het toppunt van zijn roem vanwege zijn hoofdrol in de film *De lift*. Geen idee meer hoe Minny hem kende. Maar ze vond het geen enkel probleem als ik erbij bleef zitten.

Naast orthodox waren Harry en Minny ook zionistisch. Ze hadden plannen om naar Israël te gaan. Daarom heb ik Minny zelfs een poosje Hebreeuwse les gegeven. Tegelijkertijd waren ze kritisch, ze steunden Oz Wesjalom, een soort religieuze tegenhanger van Vrede Nu. Daaruit kwam ook Minny's interesse in Israëlische literatuur voort. Ze had een goed oog voor de auteurs die toen gezien werden als aanstormend talent, Amos Oz en A.B. Yehoshua (bij Amphora geschreven als Jehoshua). De eerste vertalingen die ik redigeerde, waren de novelle *Totterdood* van Amos Oz en de verhalenbundel *Drie dagen en een kind* van A.B. Yehoshua. Allebei waren ze vertaald door Maartje van Tijn, een van de weinige vertalers uit het Hebreeuws die Nederland toen rijk was. Zij hield er een heel eigen vertaalopvatting op na: uit respect voor het heilige Hebreeuws vond ze dat die taal moest doorklinken in de vertaling. Aanvankelijk was ik terughoudend met mijn kritiek, maar bij het derde boek, de verhalenbundel *De Heuvel van de Boze Raad* van Amos Oz, kon ik niet langer verhelen dat Van Tijns vertaalopvatting, naar mijn mening, afbreuk deed aan de bedoelingen en de stijl van de schrijver. Na raadpleging van een hebraïst concludeerde ook Minny dat de vertaling niet voldeed. Vervolgens vroeg ze aan mij om het boek te vertalen.

C o m p u t e r

Hoewel ik liever op een andere manier aan mijn eerste vertaling was gekomen, vond ik het wel een geweldige uitdaging. Gaandeweg kreeg ik het gevoel dat ik het kon en dat dit was wat ik wilde. Telkens als ik een hoofdstuk af had, sprak ik dat door met Minny. Toen het manuscript af was, kwam het volgende punt: de betaling. Dat was eigenlijk van het begin af wel een dingetje geweest, ik moest vaak lang wachten op mijn geld. Voor de honorering van mijn vertaling verzon Harry een list. Begin jaren tachtig was de computer

begonnen aan zijn opmars. Opeens verschenen overal computerzaakjes. Ook Harry was een winkeltje begonnen. Dus toen mijn vertaling af was, mocht ik bij hem een computer uitzoeken. Waarop ik onder meer mijn volgende vertaling heb geproduceerd. Al verscheen die niet meer bij Amphora.

In 1985 verhuisde de familie Mock namelijk naar Jeruzalem. De uitgeverij zou vanuit Israël worden bestierd, Harry kwam regelmatig naar Nederland en ik mocht in de tussentijd als zaakwaarnemer fungeren. In de praktijk kwam hier weinig van terecht. Ik had geen financiële bevoegdheden en Minny had het veel te druk met de inburgering. Ik heb er eigenhandig op toegezien dat *De Heuvel van de Boze Raad* gezet en gedrukt werd en in de boekhandel verscheen. Dat vond ik een hele prestatie, maar het was duidelijk dat het zo niet verder kon.

Ik stopte ermee, en bij Amphora Books zijn jarenlang geen boeken meer verschenen, totdat oudste zoon Leo terugkeerde naar Nederland en de uitgeverij nieuw leven inblies. Ondanks het wat abrupte einde ben ik Minny dankbaar dat ze mij de kans heeft gegeven mijn eerste stappen te zetten op het pad van een vertaalcarrière die tot op de dag van vandaag voortduurt. Waarbij het mede aan Minny en Harry te danken is dat zoveel Nederlandse uitgeverijen tegenwoordig vertaalde Israëlische literatuur publiceren.

Hilde Pach (1957) is literair vertaler en freelance journalist. Ze vertaalde onder meer Amos Oz, David Grossman, A.B. Yehoshua, Emuna Elon en Nir Baram. Ze schreef een proefschrift over de Jiddisje pers in de zeventiende eeuw. In 2014 ontving ze de Martinus Nijhoff Vertaalprijs.

Een Amsterdams naoorlogs Joods verhaal

Naar een Joodse school gaan als je in 1945 geboren bent in de onderduik in Amsterdam was niet een gewone beslissing. Integendeel, vele ouders waren er per se op tegen om hun kinderen naar Rosj Pina, de Joodse lagere school in Amsterdam te sturen. Zo heb ik zelfs voor het eerst van mijn leven een schoolweigering aangekondigd op 5-jarige leeftijd: "Of ik ga naar een Joodse school of ik weiger en blijf thuis." Een ultimatum dat uiteindelijk zijn werk deed.

In diezelfde tijd raakte ik bevriend met Minny Degen, een buurmeisje aan het eind van onze straat dat op de Montessorischool zat. Al gauw vertelde ze mij dat ze op school uitgescholden werd met de opmerking: "Joden zijn hier niet gewild". Direct daarop verzocht ze mij met klem dit niet aan haar moeder te vertellen. Maar toen ze thuis de verhalen over de kruisiging van Jezus in geuren en kleuren vertelde en haar moeder daarover op school zich beklaagde: "Dit is geen christelijke school maar een openbare!", hielp dat geen zier en uiteindelijk kwam ze naast mij te zitten op de bank van de eerste klas van Rosj Pina.

Minnie werd mijn beste vriendin en ik werd door haar moeder als tweede dochter geadopteerd. Debora Degen was de bezieling van het Jiddische leven van voor de oorlog. De verhalen over het dagelijkse leven in de Lepelstraat, waar zij toen woonde, de boodschappen op de markt en op het Waterlooplein. Het ene fascinerende verhaal volgde op het andere. Ze verlevendigden mijn begrip van het Joodse leven in Amsterdam tijdens de periode, die aan de oorlog voorafging.

Heel bijzonder om met achttien kinderen in de klas te zitten met geboortejaren van 1943 tot en met 1945, allemaal onderduikkinderen met uitzondering van één persoon: Minnie Degen, want zij was op 4 mei in het neutrale Zwitserland geboren. Een feit waar iedereen in de klas jaloers op was. Ik kan nog heel veel verhalen van na de oorlog vertellen. Ze zijn allemaal opgeschreven in het boek: "Vier je zestigste verjaardag met Rosj Pina", geschreven door Rudy Polak, die ook bij mij in de klas zat.¹

Toch wil ik nog even terugkomen op die vooroorlogse tijd, vol Joodse humor. Minnie's moeder had een klein winkeltje waar ze stoffen verkocht en ook allerlei naaiwerk deed. Van haar heb ik geleerd te borduren en te naaien, maar nog veel meer. Samen met Minnie stonden we in de keuken en leerden hoe ze echte Joodse appeltaart maakte of Kugel met peren. We mochten elke keer proeven of de koek wel geslaagd was. Op een keer stond ik in de winkel en deed daar mijn huiswerk samen met Minnie. Opeens kwam er een vrouw binnen. "Ik wil graag een stuk donkerblauwe katoen hebben." Debora Degen antwoordde: "O mevrouw Pachter, natuurlijk kan dat en zal ik het zo aan u laten zien."

"Ik wil graag twee meter twintig hebben," zei de vrouw. Ondertussen nam Debora Degen de ladder en van de bovenste plank haalde ze triomfantelijk een baal stof tevoorschijn en spreidde die uit op de toonplank.

"O mevrouw, die stof is me te licht, ik zei dat ik donkerblauw wilde hebben."

"Geen enkel probleem mevrouw Pachter."

Debora Degen liep naar de muur, deed het licht uit, dat boven de toonplank scheen.

"Nou mevrouw Pachter, ziet u nu, dat de stof donkerblauw is?"

Tot vandaag weet ik niet meer of ze het gekocht heeft of niet, maar een prachtig voorbeeld van Joodse humor was het wel. Minnie en haar moeder, ze zijn onvergetelijk en hun nagedachtenis zij tot zege!

Miriam Dubi-Gazan

Miriam Dubi (r) aan een feestelijke verjaardagstafel met Minnie Mock (l)

¹ Uitg. Docostory, Israel.